

BIBLIA HEBRAICA QUINTA

17

PROVERBS

תורה נביאים וכתובים
BIBLIA HEBRAICA

quinta editio
cum apparatu critico novis curis elaborato

participantibus

R. Althann, P.B. Dirksen, N. Fernández Marcos, A. Gelston, A. Gianto,
L. Greenspoon, I. Himbaza, J. Lust, D. Marcus, C. McCarthy, M. Rösel,
M. Sæbø, R. Schäfer, S. Sipilä, P. Schwagmeier, A. Tal, Z. Talshir

consultis A. Dotan pro masora,

A. Groves et Soetjianto pro impressione electronica, R. Omanson pro redactione et stylo

communiter ediderunt

A. SCHENKER (praeses), Y.A.P. GOLDMAN, A. VAN DER KOOIJ,
G.J. NORTON, S. PISANO, J. DE WAARD, R.D. WEIS

משלי
PROVERBS

prepared by
Jan de Waard

DEUTSCHE BIBELGESELLSCHAFT

ISBN: 978-3-438-05277-3

Biblia Hebraica Quinta, Fascicle 17: Proverbs
© 2008 Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart

Printed in Germany
All rights reserved

www.scholarly-bibles.com

CONTENTS

Preface	VII
Sigla, Symbols and Abbreviations	VIII
Definitions of the Terms Used to Characterize Readings	XVII
Glossary of Common Terms in the Masorah	XXVII
Table of Accents	XXXI
The Text of Proverbs	
Proverbs משלי	3
Introduction and Commentaries on Proverbs	1*
Works Cited	59*

PROVERBS

משלי

prepared by
Jan de Waard

משלי PROVERBS

		1 מְשָׁלֵי שְׁלֹמֹה בֶן-דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:
		2 לְדַעַת חֲכָמָה וּמוֹסֵר לְהַבִּין אִמְרֵי בִינָה:
ד . ג . ג .		3 לְקַחַת מוֹסֵר הַשְּׂכָל צָדֵק וּמִשְׁפָּט וּמִיִּשְׁרָיִם:
יב . ל . ח . ט		4 לְתַתּ לַפְתָּאִים עֲרָמָה לְנֹעֵר דַּעַת וּמִזְמָה:
ב		5 יִשְׁמַע חָכָם וַיּוֹסֶף לְקַח וְנִבּוֹן תַּחֲבָלוֹת יִקְנֶה:
ב חידות לו		6 לְהַבִּין מִשְׁל וּמְלִיצָה דְּבַרֵי חֲכָמִים וַחֲדִידָתָם:
		7 יִרְאֶת יְהוָה רֵאשִׁית דַּעַת
ה		חֲכָמָה וּמוֹסֵר אֲוִילִים בְּזוֹ: פ
יב פת		8 שְׁמַע בְּנֵי מוֹסֵר אָבִיךָ וְאַל-תִּטְשׁ תּוֹרַת אִמְךָ:
יא בטע פסוק . ב . ח . ט		9 כִּי לֹוִית הִזָּן הֵם לְרֵאשִׁיךָ וְעֲנֻקִים לְגִרְגֹרְתִיךָ:
		10 בְּנֵי אִם-יִפְתּוּךָ חֲטָאִים אַל-תִּבָּא:
ל		11 אִם-יֵאמְרוּ לְכֹה אֲתַנּוּ נְאֻרָבָה לְדָם נִצְפָנָה לְנָקִי חַנּוּם:
ג		12 גַּבְלַעַם כִּשְׂאֹל חַיִּים וְתַמִּימִים כְּיֹרְדֵי בּוֹר:
		13 כָּל-הַזָּן יִקָּר נִמְצָא נִמְלֵא בְּתִינוּ שָׁלָל:
ל ומל . ב		14 גֹּרְלֶךָ תִּפְּיֵל בְּתוֹכְנוּ כִּי־ס אֶחָד יִהְיֶה לְכָלְנוּ:
לז		15 בְּנֵי אַל-תִּלְךָ בְּדַרְךָ אֲתָם מִנַּע רְגְלֶךָ מִנְּתִיבָתָם:
ד . ב . ב		16 כִּי רְגְלֵיהֶם לְרַע יִרוּצוּ וַיִּמְהָרוּ לְשִׁפְךָ-דָּם:

[1:1] בן דוד מלך ישראל ג משלי שלמה . ותהי שמחה גדלה . תנו את ארון הקדש :
 [16] לרע ד וסימנהון לא יבקר בין טוב לרע . רגליהם לרע ירוצו דישע . הוי האמרים
 לרע טוב . כי רגליהם לרע דמשלי :

1:7 יִרְאֶת V S T | prec 'Αρχή σοφίας φόβος θεοῦ, σύννεσις δὲ ἀγαθῆ παῖσι τοῖς
 ποιουσιν αὐτήν· G (assim-Ps 110:10, G) • 8 מוֹסֵר G V | νόμους G^{Mss} (S) (T)
 (assim-1:8b, G) • 9 תּוֹרַת V S T | θεσμούς G (differ-vocal) • 9 לֹוִית G | προσθήκη
 α' (ign-lex) | addatur V (ign-lex) | > S T (ign-lex) ✚ • 10 אַל-תִּבָּא: ✚ • 11 נְאֻרָבָה
 α'-σ'-θ' V S T | κοινωνησον G (via נערבה) • 14 לְכָלְנוּ: V S T | foll καὶ
 μαρσίπιον ἐν γενηθήτω ἡμῖν G (dbl) • 15 בְּנֵי αλ' V S T | > G • מִנְּתִיבָתָם: | ἐκ
 τῶν τρίβων αὐτῶν G V S T (differ-vocal, cf KR) • 16 v 16 G V S T | > G^{Mss} ✚ •

17	כִּי-חֲנֹם מוֹרָה הָרִשָּׁת׃	כְּעֵינֵי כָל-בַּעַל כְּנֹף׃	ג. ה.
18	וְהֵם לְדָמָם יֵאָרְבוּ	יִצְפְּנוּ לְנִפְשֵׁתָם׃	ט רא פס . ל חס וחד את מחתות
19	כֵּן אַרְחוֹת כָּל-בָּצַע בָּצַע	אֶת-נִפְשׁ בְּעַלְיוֹ יִקַּח׃	פ
20	חֲכָמוֹת בַּחוּץ תִּרְנָה	בְּרַחְבוֹת תִּתֵּן קוֹלָה׃	ד . ב
21	בְּרֹאשׁ הַמַּיִוֹת תִּקְרָא	בַּפִּתְחֵי שְׁעָרִים בְּעִיר אַמְרִיהָ תֹאמֶר׃	ב . ב
22	עַד-מָתִי פְּתִיחַ תִּאֱהָבוּ-פִתִּי	וְלֹאִים לְצֹן חֲמָדוֹ לָהֶם	ג. ה.
		וְכִסְיִים יִשְׁנְאוּ-דַעַת׃	
23	תָּשׁוּבוּ לְתוֹכְחָתִי הִנֵּה אֲבִיעָה	לְכֶם רוּחִי	ב
		אוֹדִיעָה דְבָרֵי אֶתְכֶם׃	ב
24	יַעַן קָרָאתִי וַתִּמְאַנּוּ	נְטִיתִי יָדַי וְאֵין מִקְשִׁיב׃	ל . יו ד חס את
25	וַתִּפְרְעוּ כָל-עֲצָתִי	וְתוֹכְחָתִי לֹא אָבִיתֶם׃	ל
26	גַּם-אֲנִי בְּאִדְכֶם אֲשַׁחַק	אֲלַעַג בְּבֹא פַחַדְכֶם׃	ג
27	בְּבֹא כְשֹׁאוֹהִי פַּחַדְכֶם	וְאִדְכֶם כְּסוּפָה יִאֲתָה	י כשואה ק
		בְּבֹא עֲלֵיכֶם צָרָה וְצוּקָה׃	
28	אֲנִי יִקְרָאֲנִי וְלֹא אֲעִנֶה	יִשְׁחַרְנֵנִי וְלֹא יִמְצָאֲנִי׃	ל . ב . ב
29	תַּחַת כִּי-שְׁנְאוֹ דַעַת	וִירָאתִי יִהְיֶה לֹא בְּחָרוּ׃	ג. ה.
30	לֹא-אָבוּ לַעֲצָתִי	נִאֲצוּ כָל-תוֹכְחָתִי׃	ל
31	וַיֵּאָכְלוּ מִפְּרֵי דְרָכָם	וּמִמְעַצְוֹתֵיהֶם יִשְׁבְּעוּ׃	ב . ל חס

[21] תאמר ב ככל אשר תאמר . בפתחי שערים בעיר :o: [23] אביעה ב תשובו . חידות מני קדם :o: אודיעה ב דברי אתכם . ועתה אודיעה נא :o: [26] פחדככם ג לא יתיצב איש בפניכם . אלעג בבוא פחדכם . בבוא כשואה פחדכם :o: [29] ויראת יהוה ב וסימנה ונחה עליו רוח יהוה . ויראת יי לא בחרו :o: בחרו ג וסימנהו ויקחו להם נשים . ובאשר לא חפצתי בחרו . ויראת יי :o:

17 M^L (err) | כָּל- M^A M^Y • 18 V (S) T | μὲτέχοντες G (via ^{II}ערב) • V S T | foll ἡ δὲ καταστροφή ἀνδρῶν παρανόμων κακή G • 20 V | ὑμῖνεται G S T (lib-seman) || → 8:3 • 21 V | τειχέων G S (T) (via חמות-ign-lex) • V S T | κηρύσσεται G (differ-vocal) • 22 V S (T) | > G • 24 V S^{Mss} T | λόγους G (theol) | S (theol) • 27 M^{ket} (err-graph) | כְּשֹׁאוֹהִי | M^{qere} G V S T || pref כְּשֹׁאוֹהִי | G V S T • 4QProv^a V S T | foll ἡ ὅταν ἐρχηται ὑμῖν ὄλεθρος G (dbl) • 29 M^L | יִהְיֶה | M^A M^Y •

	כ	כִּי בִטֵעַ בְּרֹאשׁ פְּסוּק . לַ בְּסִיפַי	32	כִּי מְשׁוּבֵת פְּתִימִים תִּהְיֶה וְשִׁלּוֹת כְּסִילִים תִּאֲבָדֶם:
	פ	ל . ג וחד שאנן	33	וְשִׁמְעֵ לִי יִשְׁכַּן בְּטֶח וְשִׁאֲנֵן מִפְּחַד רָעָה:
	ב		2	בְּנֵי אִם - תִּקַּח אֲמָרִי וּמִצֻּתַי תִּצְפֹּן אֶתְךָ:
	ב		2	לְהִקְשִׁיב לְחֻכְמָה אֲזַנְּךָ תִּטֶּה לְבָבְךָ לְתַבּוּנָה:
	ב		3	כִּי אִם לְבִינָה תִקְרָא לְתַבּוּנָה תִתֵּן קוֹלְךָ:
	ב		4	אִם - תִּבְקֶשׁנָה כַּכֶּסֶף וְכַמְטִמוּנִים תִּחְפְּשֶׁנָה:
	ג		5	אִז תִּבִּין יִרְאֵת יְהוָה וְדַעַת אֱלֹהִים תִּמְצָא:
	ג		6	כִּי - יִהְיֶה יִתֵּן חֻכְמָה מִפִּי דַעַת וּתַבּוּנָה:
	י	יִצְפֹּן . ב בליש חסידיו ק	7	וְצִפֵּן לְיִשְׂרָאֵל תּוֹשִׁיָה מִגֵּר וְדַרְךְ חֲסִידָיו יִשְׁמָר:
	ג		8	לְנֹצֵר אֲרָחוֹת מִשְׁפָּט אִז תִּבִּין צְדָק וּמִשְׁפָּט
	ג		9	וּמִיִּשְׂרָאֵל כָּל - מַעְגָּל - טוֹב:
	ה	ה בט	10	כִּי - תִבּוֹא חֻכְמָה בְּלִבְךָ וְדַעַת לְנִפְשֶׁךָ יִנָּעַם:
	ל	ל מל	11	מִזְמָה תִשְׁמַר עֲלֶיךָ תַבּוּנָה תִנְצֹרְכָה:
	ג		12	לְהִצִּילְךָ מִדֶּרֶךְ רָע מֵאִישׁ מְדַבֵּר תִּהְפֹּכֹת:
	ג		13	הַעֲזוּבִים אֲרָחוֹת יִשָּׂר לְלֶכֶת בְּדַרְכֵי - חֶשֶׁךְ:
	ג		14	הַשִּׁמְחִים לַעֲשׂוֹת רָע יִגִּילוּ בְּתִהְפֹּכֹת רָע:
	ל	ל חס . ל ומל	15	אֲשֶׁר אֲרָחֲתֵיהֶם עֲקֹשִׁים וְנִלְוִזִים בְּמַעְגְלוֹתָם:
	ג	ג . ב	16	לְהִצִּילְךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנְּכַרְיָה אֲמָרִיָה הִחְלִיקָה:

[32] כי כ בטע בראש פסוק בסיפ תלשין ולא פסקין וסימנ כי משובת . אם לבינה . כי שחה . כי ארך . כי את אשר יאהב . כי טוב . כי תועבת . כי לקח . כי לא ישנו . כי נפת . כי נכח . כי נר . כי בעד . כי אין האיש . כי טוב . כי גחלים . כי לא לעולם . כי בער . כי מיץ חלב :o: [33] ושאנן ג ושקט ושאנן ואין מחריר . וחביר . ושאנן מפחד רעה . וחד שאנן מואב :o:

4QProv^a וְשִׁלּוֹת • • • 4QProv^a* מושבת V S T | ἡδίκου G (exeg) • • • 2:2 לְתַבּוּנָה: V S T | foll α'-σ' V S T | καὶ ἔξετασμός G (via √אל) • • • 3 אִם G V | > παραβαλεῖς δὲ αὐτήν ἐπὶ νοουθέτησιν τῷ σὺ σου G (dbl) • • • 6 מִפִּי α'-σ'-θ'-ε' T | καὶ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ G (via ומפיו) | et ex ore eius V S (via ומפיו) • • • 7 וְצִפֵּן | M^{ket} G S | יִצְפֵּן M^{qere} V T • • • 8 (להלכ(ו)תם) | V (S) (T) | τὴν πορείαν αὐτῶν G (via חסידו) | M^{ket} | חֲסִידָיו M^{qere} G S | sanctorum V T (via חסידיו) • • • 9 וּמִיִּשְׂרָאֵל • • • 15 אִז תִּבִּין צְדָק וּמִשְׁפָּט: α' θ' | αὐτῶν G V S T (via מעגלותם) • • • 16 מִנְּכַרְיָה זָרָה: σ' V S T | ἀπὸ ὁδοῦ εὐθείας G (lib) • • •

17	הַעֲזֹבֹת אֶלְיָהָ וְעוֹרִיָּהָ וְאֶת־בְּרִית אֱלֹהֶיהָ שְׁכַחָה:	
18	כִּי שָׁחָה אֶל־מִוֹת בֵּיתָהּ וְאֶל־רְפָאִים מַעְגְּלֹתֶיהָ:	ב. ל
19	כָּל־בְּאֵיהָ לֹא יִשׁוּבִין וְלֹא־יִשְׁיגוּ אַרְחֹת חַיִּים:	י
20	לְמַעַן תֵּלֶךְ בְּדַרְךְ טוֹבִים וְאַרְחֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמָר:	
21	כִּי־יִשְׁרִים יִשְׁכְּנוּ אֶרֶץ וְתַמִּימִים יִנְתְּרוּ בָּהּ:	
22	וְרִשְׁעִים מֵאֶרֶץ יִכְרְתוּ וּבֹוֹגְדִים יִסְחֹוּ מִמִּנְהָ:	י. ה. מ. ל. ו. כת
3	בְּנֵי תוֹרָתִי אֶל־תִּשְׁכַּח וּמִצְוֹתַי יִצַּר לִבָּהּ:	
2	כִּי אַרְךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ:	כ. בטע בסיפ. ה. ג. מ. ל.
3	חֶסֶד וְאֱמֶת אֶל־יִצְוְבָהּ קִשְׁרָם עַל־גְּרִוּוֹתֶיהָ	ל. ח. ס. ל. מ. ל.
	כְּתַבְּם עַל־לוֹחַ לִבָּהּ:	
4	וּמִצָּא־חַן וְשִׁכְל־טוֹב בְּעֵינַי אֱלֹהִים וְאַדָּם:	ט. ל.
5	בְּטַח אֶל־יְהוָה בְּכָל־לִבָּהּ וְאֶל־בִּינָתָהּ אֶל־תִּשְׁעֶן:	י. ב. ל. ש.
6	בְּכָל־דְּרָכֶיהָ דַּעְהוּ וְהוּא יִישַׁר אַרְחֹתֶיהָ:	ב. ל. ב.
7	אֶל־תִּהְיֶה חֲקֶם בְּעֵינֶיהָ יִרְא אֶת־יְהוָה וְסוֹר מֵרַע:	ד. ה.
8	רְפְאוֹת תִּהְיֶה לְשִׁרָהּ וְשִׁקּוּי לַעֲצָמוֹתֶיהָ:	ל. ב. ל. ב. ב.
9	כִּפֵּד אֶת־יְהוָה מֵהוֹנָה וּמִרְאֲשִׁית כָּל־תְּבוּאָתָהּ:	ל.
10	וּמִלְאוּ אֶסְמֶיהָ שִׁבְעַ וְתִירוֹשׁ יִקְבֶּיהָ יִפְרְצוּ:	ב. ל. ב.
11	מוֹסֵר יְהוָה בְּנֵי אֶל־תִּמְאָס וְאֶל־תִּקְוֶן בְּתוֹכָהּתוֹ:	ל. ח. ס.
12	כִּי אַתְּ אֲשֶׁר יֶאֱהָב יְהוָה יוֹכִיחַ וְכִאֲב אֶת־בֶּן יִרְצָה:	כ. בטע בסיפ. ג.

[3:12] במחזורת רובה כי את אשר יאהב יהוה יוכיח . לבעל טבריה כי את אשר יאהב יהוה יוכיח . בן אשר כי את אשר יאהב יהוה יוכיח :

17 הַעֲזֹבֹת V S T | prec υίέ, μή σε καταλάβη κακή βουλή G (lib) • אֶלְיָהָ | διδασκαλίαν G σ' (interp) | ἡγγέμονα α' θ' V (interp) | S T (interp) • 18 שָׁחָה αλ' V | ἔθετο G σ' (שתה) | S (via שכחה) | T (via דבעמקא) • 19 חַיִּים: 4QBeat V S T | εὐθείας G (exeg) • 20 חַיִּים: V S T | foll οὐ γὰρ καταλαμβάνονται ὑπό ἐνιαυτῶν ζωῆς G (dbl) • 21 יִשְׁכְּנוּ אֶרֶץ M^L (err) | M^A M^Y • 22 יִסְחֹוּ | ἔξωσθήσονται G V S T (differ-vocal) • 3:3 לִבָּהּ: 3:3 (V) (S) (T) | > G || pref omit לִבָּהּ see G • 4 וְשִׁכְל־ V S T | και προνοου G (α'-σ'-θ') (differ-vocal) • 5 תִּשְׁעֶן: (σ') θ' V (S) T | ἐπαίρου G (via תנשא) • 8 לְשִׁרָהּ V | τῷ σώματί σου G S (via לשארך) | T (לכונשרך) • 10 שִׁבְעַ V S T | σίτω G* (via שבר) | πλησμονῆς σίτου G^{Mss} (confl) • 12 וְכִאֲב V (S) T | μαστιγοῖ δέ G ((ל')) (via ויכאיב) •

ט. ג.	אֲשֶׁרֵי אָדָם מִצָּא חֲכָמָה וְאֹדָם יִפְיֹק תְּבוּנָה:	13
ד	כִּי טוֹב סַחְרָה מִסֹּחֵר-כֶּסֶף וּמְחַרוֹץ תְּבוּאַתָּה:	14
מפנינים ק	יִקְרָה הִיא מִפְּנִיִּים וְכָל-חֲפָצֶיהָ לֹא יִשׁוּב-בָּהּ:	15
ל ומל	אֲרֶךְ יָמִים בְּיָמֶיהָ בְּשִׂמְאוֹלָהּ עֲשֶׂר וְכָבוֹד:	16
	דַּרְכֶיהָ דַּרְכֵי-נֶזֶעַם וְכָל-נִתְיָבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם:	17
פ	עֵץ-חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ וְתִמְכֶיהָ מֵאֲשֶׁר:	18
ל. ל.	יִהְיֶה בְּחֲכָמָה יוֹסֵד-אֲרֶץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם בְּתְבוּנָה:	19
ד מל	בְּדַעְתּוֹ תִּהְיוּמוֹת נִבְקָעוּ וְשִׁחְקִים יִרְעֲפוּ-טַל:	20
ל חס	בְּנֵי אֵל-יִלְזוּ מֵעֵינֶיהָ נִצָּר תְּשִׁיָּה וּמִזְמָה:	21
	וַיִּהְיוּ חַיִּים לְנַפְשָׁהּ וְחֵן לְגִרְגָּתֶיהָ:	22
ל מל	אִזּוֹ תִּלְךָ לְבִטַח דַּרְכָּהּ וְרִגְלָהּ לֹא תִגְוֶה:	23
ב	אִם-תִּשְׁכַּב לֹא-תִפְחָד וְשִׁכְבָתָּהּ וְעֲרֹבָהּ שְׁנֵתָהּ:	24
ל	אֵל-תִּירָא מִפְּחָד פִּתְאֹם וּמִשֵּׂאת רָשָׁעִים כִּי תִבָּא:	25
ל. ל.	כִּי-יִהְיֶה יֵהִיָּה בְּכֹסְלָהּ וְשֹׁמֵר רִגְלָהּ מִלְּכֹד:	26
ל. ל.	אֵל-תִּמְנַע-טוֹב מִבְּעָלָיו בְּהִיּוֹת לְאֵל יְדִיָּהּ לַעֲשׂוֹת:	27
ל. ל.	אֵל-תִּאֲמַר לְרַעֲיָהּ לֵךְ וְשׁוּב וּמְחַר אֶתְּנֶן וַיֵּשׂ אֶתָּהּ:	28
ב חס. ל. ל. בסיפ	אֵל-תִּחַרְשׁ עַל-רַעְיָהּ רַעְיָה וְהוּא-יִשָּׁב לְבִטַח אֶתָּהּ:	29

[14] סחרה ד וסימנה והיה סחרה ואתננה שנים בפסוק . כי טוב סחרה מסחר כסף .
טעמה כי טוב סחרה :o [16] שמאולה בשמאולה ג ב מל וחד חס ושנים זתים עליה .
ואען ואמר אליו . ארך ימים :o

15 מפנינים | מִפְּנִיִּים M^{ket} | מפנינים M^{qere} G V S T • חֲפָצֶיהָ | οὐδέν G (S) T (via חפץ | *quae desiderantur* V (assim-8:11, cf KR) • :בהּ V S T | foll εὐγνωστός ἐστιν πᾶσιν τοῖς ἐγγίζουσιν αὐτῇ, πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστιν. G (dbl) • • 16 וְכָבוֹד V S T | foll ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς ἐκπορεύεται δικαιοσύνη, νόμον δὲ καὶ ἔλεον ἐπὶ γλώσσης φορεῖ. G • 21 יִלְזוּ (G) V | Δ S T (via √לל) • • :מעֵינֶיהָ V | > G | حمتن S (T) (differ-gram) || → 4:21 • 22 לְגִרְגָּתֶיהָ V S T | foll ἔσται δὲ ἴσσις ταῖς σαρκί σου καὶ ἐπιμέλεια τοῖς σοῖς ὀστέοις G (dbl 3:8) • 24 תִּשְׁכַּב V S (T) | κάθη G (via תשב) • 26 בְּכֹסְלָהּ V | ἐπὶ πασῶν ὁδῶν σου G (via במסלתך | حن S (exeg) | T (exeg) בסעדך • • 27 מִבְּעָלָיו | ἐνδὲν G (exeg) | *eum qui potest* V (exeg) | > S T • יְדִיָּהּ | לַרַעֲיָהּ | מִלְּכֹד M^{ket} (S) | יְדִיָּהּ M^{qere} G (T) | V (indet) • 28 לְרַעֲיָהּ | לְרַעֲיָהּ M^{ket} | לְרַעֲיָהּ M^{qere} V S T | > G (αλ') (homarc) • :אתָּהּ V S T | foll οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἢ ἐπιούσα G • •

30	אֶל-תָּרֹב עִם-אָדָם חָנָם אִם-לֹא גַמְלָה רָעָה:	וְ תריב . ל
31	אֶל-תִּקְנֵא בְּאִישׁ חָמָס וְאֶל-תִּבְחַר בְּכֹל-דְּרָכָיו:	
32	כִּי תוֹעֵבֶת יִהְיֶה נִלְוֹז וְאֶת-יִשְׁרָיִם סוּדוּ:	ל
33	מְאַרְתַּ יְהוָה בְּבַיִת רָשָׁע וַיְנֹוה צַדִּיקִים יִבְרָךְ:	ל . ל
34	אִם-לִלְצִים הוּא-יִלְיָץ וְלִעֲנָיִים יִתֵּן-חֵן:	וְ ולעניים ק
35	כְּבוֹד חַכְמַיִם יִנְחֻלוּ וְכֹסִילִים מֵרִים קָלוּן:	ג
4	שָׁמְעוּ בָנִים מוֹסֵר אָב וְהִקְשִׁיבוּ לְדַעַת בֵּינָה:	יב . ד
2	כִּי לִקַּח טוֹב נִתַּתִּי לָכֶם תִּוְרָתִי אֶל-תַּעֲזֹבוּ:	
3	כִּי-יֵבֶן הַיְיִתִּי לְאָבִי רֶךְ וַיַּחֲדֵד לִפְנֵי אֲמִי:	ל
4	וַיִּרְנֵי וַיֹּאמֶר לִי יִתְמָךְ דְּבָרִי לִבְךָ שְׁמַר מִצְוֹתַי וְחַיֶּה:	ל . חס . ה . ג
5	קָנָה חֲכָמָה קָנָה בֵּינָה אֶל-תִּשְׁכַּח וְאֶל-תֵּט מְאֹמְרֵי-פִי:	
6	אֶל-תַּעֲזֹבָה וְתִשְׁמָרְךָ אֶהְיֶה וְתִצְרָךְ:	ל . ל
7	רֵאשִׁית חֲכָמָה קָנָה חֲכָמָה וּבְכֹל-קָנֶנְךָ קָנָה בֵּינָה:	כח
8	סִלְסְלָה וְתִרְוֹמָמְךָ תִּכְבֹּדְךָ כִּי תַחֲבִקְנָה:	ל . ל . ל
9	תִּתֵּן לְרֵאשִׁיךָ לֹוֹת-חֵן עֲטֹרַת תִּפְאָרֶת תִּמְגֶנְךָ:	ל
10	שָׁמַע בְּנֵי וְקַח אֲמָרֵי וַיִּרְבּוּ לָהֶם שְׁנוֹת חַיִּים:	יג
11	בְּדַרְךָ חֲכָמָה הִרְתִּיךָ הִדְרַכְתִּיךָ בְּמַעֲגְלֵי-יִשְׂרָאֵל:	ל . חס . ה . ג
12	בְּלִכְתְּךָ לֹא-יִצַר צַעֲדְךָ וְאִם-תִּרְוֹץ לֹא תִכְשָׁל:	ל . ל . ומל

[35] ינחלו ג וסימנהון לשמות מטות אבותם . איש כפי נחלתו אשר . כבוד חכמים ינחלו :o: [4:4] ויאמר לי ח וסימנהון הנך הרה וילדת בן . שלמה בנך . וירני . על מה זה . והשגל . מדוע פניך רעים . ויאמר לי . עבדי אתה :o: [10] וקח יג וסימנה לך משם אשה . לך נא אל הצאן . מה עמדי . עבר לפני העם . מטה מטה לבית אב . גם בטרם יקטירון . כי כל הימים . את חלצתו . משענתי בידך ולך . פך השמן . את האזור . קחו עמכם דברים . שמע בני וקח :o:

30 אֶל-תָּרֹב עִם-אָדָם חָנָם אִם-לֹא גַמְלָה רָעָה: G V T | > S (theol) ❖ • 31 תִּקְנֵא V S T | κτήση G (via) ❖ • 33 יִבְרָךְ: S T | εὐλογοῦνται G V (differ-gram) ❖ • 34 יִלְיָץ V | ἀντιτάσσειται G (euphem) | انصهف (S) T* (euphem) ❖ • 35 מֵרִים (G) (S) (T) | M^{ket} | ולעניים M^{qere} V T | محل سحنه | S | G (indet) ❖ • 4:4 וְחַיֶּה: G^{Mss} α'-σ'-θ' V S T | > G o • 4:5 קָנָה חֲכָמָה קָנָה בֵּינָה G^{Mss} V S T | > G S (dbl 7:2b, S) • 7 וַיִּרְבּוּ V S T | > G (theol) || → ❖ 4:5 קָנָה קָנָה חֲכָמָה קָנָה בֵּינָה • 9 לֹוֹת-חֵן G | augmenta V (ign-lex) | αἰμα S T (ign-lex) ❖ • 10 שְׁנוֹת חַיִּים: V S T | foll ἵνα σοι γένωνται πολλαὶ ὁδοὶ βίου G ❖ •

INTRODUCTION AND COMMENTARIES
ON PROVERBS

CONTENTS OF THE COMMENTARY SECTION

Introduction	5*
Notes on the Masorah Parva	15*
Notes on the Masorah Magna	23*
Commentary on the Critical Apparatus	31*
Works Cited	59*

NOTES ON THE MASORAH PARVA

- 1:1 מְלֶךְ יִשְׂרָאֵל: ג – *Com.*: This Mp belongs to בְּן־דָּוִד מְלֶךְ יִשְׂרָאֵל, but a circellus is only present between the last two words.
- 3 יב מוֹסֵר Twelve times with *pataḥ* (and in all the cases where this word is linked with the Tetragrammaton likewise).
- ל חס ומִשְׁרָיִם: – *Com.*: This Mp contradicts M^L, which has plene writing in all three occurrences of the word with the cj. M^A and M^Y present defective writing in Prov 1:3.
- 5 ב ויֹסֶף Twice (in the book).
- 6 ב חִידוֹת לוֹ וּמְלִיצָה Twice: Hab 2:6.
- 9 יא בטע פסוק כִּי | Eleven times (in the Three Books at the beginning of) a verse with the accents (*mahpaq* and *paseq*).
- 18 ל חס וחד את מחתות לְנִפְשֵׁתָם: Unique in its defective form and once (בנפשתם in) Num 17:3.
- 22 ל וְלַצִּיִּם – *Com.*: The circellus is lacking.
- 24 יו דחס את נְטִיתִי יָדַי Sixteen times without את.
- 32 כ בטע ברא פסוק כִּי Twenty times (in the book) at the beginning of a verse with the accent (*mahpaq* without *paseq*).
- 33 ג וחד שאנן וְשֹׁאֲנָן Three times, and once שאנן (Jer 48:11).
- 2:2 ב לְחֻמָּה Twice (in the book).
- 7 ב בליש תָּם: – *Com.*: תָּם occurs as a noun here and in Ps 25:21 (תָּם). In Prov 13:6 the form is תָּם.
- 8 חסידיו ק חסִידוֹ – *Com.*: The circellus is lacking.
- 11 ל מל תִּנְצְרָרְפָה: – *Com.*: For the twenty words with the unusual spelling of the second person singular masculine suffix כה... instead of ך... see Weil, § 964. Two of these cases occur in Proverbs, in 2:11 and 24:10.
- 3:4 ל בעיני – *Com.*: The circellus is on בעיני, but should in fact figure between בעיני and אלהים, a unique combination. בעיני האלהים occurs twice. See Weil, § 4099.
- 7 ה וסור מרע: – *Com.*: וסור מרע occurs only twice, here and in Job 28:28. This Mp might belong to וסר מרע in Prov 14:16, a combination which indeed occurs five times in the Bible. A Mp on וסר מרע in Prov 14:16 is lacking in M^L, but it is present in M^A.
- 8 ב לעצמותיך: – *Com.*: Twice, as far as עצמ(ו)ת with the 2 m. sg. sfx. is concerned, once ועצמתִיך (Isa 58:11), and here לעצמותיך.
- 12 ג אַת Three times *səḡōl* with *mêrākâ*.
- 15 ק מפנינים – *Com.*: The circellus is lacking.
- 27 ל לאל ידיך – *Com.*: The circellus is lacking.
- ק ידיך – *Com.*: The circellus is lacking.
- 28 ל ושוב Unique, (and) with *dahî*.
- 4:1 יב מוֹסֵר Twelve times with *pataḥ*, (and in all the cases where this word is linked with the Tetragrammaton likewise).
- 3 ל לפני אמי: Unique (in the book).
- 8 ל סלסלה – *Com.*: The circellus is lacking.

- 11 ל וחד והורתיך Unique, and once והורתיך (Exod 4:12).
- 15 ל וחד פדעהו Unique, and once פדעהו (Job 33:24).
- 22 ל וחד למוצאיהם Unique, and once למוצאיהם (Num 33:2).
- 5:2 ה בטע ׀ – *Com.*: The accent concerned here is *rabīa^c muḡraš*. There are only three cases in M^L: Prov 2:10; 5:2; 8:10.
- 21 כ בטע ברש פסוק תלשין ולא פסקין בסיפ כּי – *Com.*: The circellus is lacking. See the Mm translation on כּי at Prov 1:32.
- 6:6 ב שמע אתה וחקם: Twice: Prov 23:19.
- 10 ׀ לשפב: – *Com.*: Only in Proverbs written twice with *qames*, in the five other cases with *patah*.
- 11 ל וחד כל מחסורך Unique, and once כל מחסורך (Judg 19:20).
- 14 ה בטע | תהפכות | – *Com.*: The Mp refers to five words in the Three Books accented *ʿazlā laḡarmeh* at the beginning of a verse (Weil, §3654). “With the accents” is adorned with the accents of תהפכות: *gaʿyā* and *ʿazlā laḡarmeh*.
- 21 ב חס גרורתך: – *Com.*: This Mp disagrees with M^L, where in Prov 3:3 the plene form is used: גרורתך. In both Prov 1:9 and 3:22 the word is written defectively: לגרורתך.
- 30 ב חד מל וחד חס יגוב: – *Com.*: An error for ב חד מל וחד חס.
- 7:4 ב לחכמה Twice (in the book).
- 9 ל בערב Unique with *səḡōl*. – *Com.*: The note is contrasting this form with the one in Lev 13:48 בערב, which has a *serē*.
- 11 ב חס וסרת: – *Com.*: The circellus is lacking.
- 15 ד יצאתי – *Com.*: Since this lemma occurs six times (Num 22:32; Jer 14:18; 20:18; Prov 7:15; Job 3:11; Dan 9:22), the circellus probably belongs on the following word לקראתך, which occurs only four times (Weil, §2072).
- 16 ב עשתה לה מרבדים Twice: Prov 31:22.
- 17 יא פסוק ראש נון וסוף נון נפתי – *Com.*: Cf. Weil, §729, and see Mp and Mm at 20:27.
- 25 ל וחד ותלך ותתע תתע Unique, and once: Gen 21:14.
- 26 ב חד מל וחד חס ולא תכסה עוד הרגיה: Twice, once plene and once defective: Isa 26:21.
- 8:3 ג קרת Three times (with *ʿatnah*). – *Com.*: קרת occurring five times, in Prov 8:3; 9:3, 14; 11:11 and Job 29:7, the Mp ג, presented in M^L here and in Job 29:7, can only pertain to the cases with *ʿatnah* in Prov 8:3; 11:11 and Job 29:7.
- 25 ב הטבעו – *Com.*: The reference is to the two occurrences, here and in Job 38:6, with *qames*. In Jer 38:22 הטבעו is found.
- 30 ב מל שששעים – *Com.*: The Mp disagrees with M^L, where this form is written defective, here and in Jer 31:20.
- 32 ל ואשרי Unique (in the book).
- 9:7 ט לקח – *Com.*: Including ולקח in Prov 11:30.
- 13 ג המיה – *Com.*: The circellus is lacking.
- 10:2 יו רשע – *Com.*: Scribal error for יז. Cf. the Mp at 16:12, and see Weil, §1667.
- 8 ג מצות Three times (apart from all the cases where מצות is linked with the Tetragrammaton).
- 17 ג לחיים – *Com.*: לחיים occurs five times in the Bible, four of which are in Proverbs. This Mp belongs probably to לחיים in 10:16 where this word occurs with the *ʿatnah* as in Prov 11:19 and 19:23. ג בטע would be exact there.
- 20 ב כמעט: Twice with *qames*.
- 23 ב כשחוק – *Com.*: כשחוק occurring only here, this Mp does not agree with the text of M^L.

- 26 לְשֹׁנִים – *Com.*: This lemma has a circellus but lacks a note. Since the lemma only occurs once, the note no doubt should have read לָ, “unique.”
- 11:3 וְשָׂדֵם קַ יִשְׂדֵם – *Com.*: The circellus is lacking.
- 13 לֹ וְחַד וְנֶאֱמַן וְנֶאֱמַן – Unique, and once וְנֶאֱמַן (Jer 42:5). – *Com.*: The א in the catchword וְנֶאֱמַן of the (Jer 42:5) reference is written only with a *šəwâ*.
- 18 בְּ כָל עֵשִׂי שִׁכְרֵי שִׁכְרֵי – Twice: Isa 19:10.
- 12:8 שְׂכָלוֹ בְּ וְעַל שְׂכָלוֹ – Twice: Dan 8:25.
- 14 יִשׁוּב קַ יִשׁוּב – *Com.*: The circellus is lacking.
- 19 גַּ שְׁפָתַי – Three times (in the book). – *Com.*: In fact four times, שְׁפָתַי occurring here and in 17:4, but twice in verse 17:7. The circellus may be wrongly placed on שְׁפָתַי, however, and belong to אֲרָגִיעָה, where M^A has a Mp note גַּ.
- 25 דְּאָגָה לֹ – Unique (in the book).
- 28 אֶל־ מוֹתָּהּ וּמִטַּעַן אֶל־ – *Com.*: This Mp seems to warn against a reading אֶל־מוֹתָּהּ or, less likely, against the reading עַל־מוֹתָּהּ. There should be five more such cases according to the Mp. Only one possible other case, fitting the first interpretation, (without masoretic note, however) could be found, אֶל־פְּשֻׁטָתָם in 1 Sam 27:10. (Dotan, personal communication). In M^L it is clearly visible that the scribe initially wrote the first two dots of a *səgôl* and then overwrote these dots with a *patah*.
- 13:7 בְּ חֶדְשׁ וְאֵין כָּל – Twice: Qoh 1:9.
- 18 בְּ מַלְּ פֹרְעַת – *Com.*: The circellus is lacking.
בְּ יִכְפֹּד: Twice, (and) with *qames*.
- 20 יַחֲכֶם קַ יַחֲכֶם – *Com.*: The circellus is lacking.
- 14:4 גַּ וְרָב־ – *Com.*: Cf. Mp at 20:15.
בְּ מַלְּ מַרְבֵּי תְּבוּאוֹת – Twice plene: Prov 16:8.
- 9 בְּ חֵסֶי אֱוִלִים – Twice defective (in the book). – *Com.*: In M^L there is a space between the ו and the ל and it seems like a י has been erased to make the word defective and conform to the Mp note.
- 13 גַּ חֵסֶי בְּשִׁחוּק – *Com.*: בְּשִׁחוּק occurs twice in the Bible, here and in Judg 16:27, in M^L written plene in both cases. M^A and M^Y have defective writing in Prov 14:13 with the Mp: בְּ חֵסֶי וְחַד מַלְּ.
- 21 עֲנִיִּים קַ עֲנִיִּים – *Com.*: The circellus is lacking.
- 26 גַּ מְבַטָּח – Three times (once written with *patah*, and twice with *qames*).
- 28 יִי וְכָל זָקַף וְאֵתָּהּ וְסוֹפֵי פְּסוּקֵי דְכוּתֵי עֵם – *Com.*: M^L presents seventeen cases, and יִי may be a mistake for יִי. (See Weil, § 2120.)
- 30 בְּ שָׂרִים – *Com.*: The other occurrence is in Prov 19:10, where the pl. of שָׂרִים is found with the prep בְּ.
- 15:13 בְּ חֵסֶי יִיטָב – Twice defective (in the book).
- 18 לֹ יִגְרָה – *Com.*: Erroneous, יִגְרָה occurring in two other verses of Proverbs: 28:25 with a Mp: גַּ and 29:22.
- 19 בְּ מִטַּעַן וְאַרְחָה – *Com.*: Error for מִטַּעַן.
- 20 לֹ וְכֹתֵהּ – Unique, and written with *səgôl*.
- 21 בְּ חֵדְשׁ וְחַד יִישָׁר – Twice, with *səgôl*, once thus, and once with *šerê* (Prov 3:6).
- 23 גַּ בְּמַעֲנָה – Three times with *šerê*.
- 24 גַּ בְּסִי בְּ דַגְשׁ מְטָה: – *Com.*: “Three times in the book” is erroneous, מְטָה occurring only once in Proverbs. גַּ סוֹפֵי פְּסוּקֵי is the Mp here in M^A. “Three times at the end of a verse” applies to Deut 28:43; Ps 60:4; Prov 15:24. מִטָּה in Ps 60:4 having no *dağes*, this is the reason for בְּ דַגְשׁ in the Mp of Prov 15:24.

- 27 חִיו יחיה – *Com.*: Apart from all the instances with יחיה.
- 32 ב מל ואיש שמע ושומע Twice plene: Prov 21:28.
- 16:5 ב עינים גבה – Twice: Ps 101:5.
- 13 ג וחד ורצון רצון Three times, and once ורצון (Deut 33:16).
- 19 עניים ק – *Com.*: The circellus is lacking.
- 32 ב היקה מגבור Twice: Isa 49:24.
- 17:13 ג תמיש – *Com.*: Cf. Weil, §1428.
- 14 ב ומל נטוש: – *Com.*: This Mp is in error as נטוש occurs only once in the Bible.
- 20 ז מל בלשונו Seven times plene (in this and similar forms).
- 22 ב גהה – *Com.*: גהה being a *hapax*, this Mp is erroneous.
- 18:17 סג הראשון – *Com.*: For variations in the numbers 63 and 64 for this lemma, see the note at Ezra 3:12 (*BHQ*, “Ezra and Nehemiah,” 17*).
- 19 ק ובא – *Com.*: The circellus is lacking.
- 19 ק ומדינים ומדינים – *Com.*: The circellus is lacking.
- 24 ג סיבר יש וקר איש איש – *Com.*: See the translation of this note in the *Mm ad loc.*
- 19:3 לא ועל יהוה – *Com.*: This Mp belongs to the cases על יהוה. See the Mp in Prov 28:25 and Weil, §486.
- 4 ב ומשם יפרד: Twice: Gen 2:10.
- 10 ב ובתר לישנ חיי בשרים: Twice, and having another meaning (in) Prov 14:30.
- 16 ל בונה Unique with *serê*.
- ימות ק – *Com.*: The circellus is lacking.
- 18 ג ואל המיתו – *Com.*: Since the phrase ואל המיתו occurs only here, the circellus most probably belongs on המיתו, which does occur three times (here, Exod 4:24; Jer 26:21).
- 19 כג ועוד – *Com.*: This Mp is written twice on folio 416 recto.
- ג כת תוסף: Three times written (defectively). – *Com.*: See the commentary on the *Mm ad loc.*
- 23 ג לחיים – Three times with *šawâ*. – *Com.*: This Mp is erroneous, the form with *šawâ* occurring five times in the Bible, four times of which are in Proverbs. Cf. commentary on Mp in 10:17.
- 24 ב יבטח אל פיהו Twice: Job 40:23.
- 25 ב חס יערם Twice (and) defective (in the book). – *Com.*: In the text of M^L was written יערים, but the second י has been erased. A third occurrence is found in 1 Sam 23:22, also with Mp ב חס.
- 20:1 ב חס המה – *Com.*: In the text of M^L, המה was written plene. The ו has been erased.
- 4 ושאל ק ישאל – *Com.*: The circellus is lacking.
- 9 ל וחד בהם וטהרתי טהרתי Unique, and once בהם וטהרתי (2 Kgs 5:12).
- 14 ד מל הקונה Four times plene (in this and similar forms).
- ל חס ואול Unique, (and) defective.
- 15 ג ורב – Three times with *qames*.
- 27 יא פסוק נון וסוף נון גר – *Com.*: See the *Mm* translation.
- 21:6 ב גרף Twice (in the Writings).
- 12 ג לרע: Three times with twice *qames*.
- 19 ד בטע בסיפ טוב – *Com.*: The Mp disagrees with M^L, טוב occurring five times with the accent *rāḥiā^c* in Proverbs. See the Mp note at 25:24 (which reads ה בטע בסיפ).